

УДК 340.134 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.15>

ПАРЛАМЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КИРИЛА ТРИЛІОВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ПОЧ. ХХ СТ.

Француз А.Й.,

*Герой України, Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2861-1252>
e-mail: AnatoliyFJ@krok.edu.ua*

Француз А.Й. Парламентська діяльність Кирила Трильовського в контексті суспільно-політичних процесів на українських землях поч. ХХ ст.

У статті розкривається правозахисна діяльність адвоката Кирила Трильовського за часів його першої депутатської каденції в австрійському парламенті (1907–1911 рр.). Проаналізовано переваги та недоліки виборчого закону, а також наслідки його прийняття для українського населення краю. Зазначено, що реформа мала низку суттєвих недоліків, а саме: виборчі права не поширювалися на жінок і військовослужбовців, вік для виборів встановлювався від 24 років, для депутатів – 30 років, ценз осілості – один рік. Також досить нерівномірним був розподіл депутатських місць за національностями. Водночас, закон запроваджував демократичні нововведення, зокрема, передбачивши проведення голосування на основі загального прямого і таємного виборчого права.

Розкрито погляди К. Трильовського на входження українських земель до складу Австро-Угорщини, яке дослідник вважав явищем більш позитивним, ніж їх перебування у складі Польщі. Адвокат вважав, що правовий статус українського населення у складі Австрії є більш перспективним.

Охарактеризовано вектори парламентської діяльності Кирила Трильовського. Зокрема, наголошено на пріоритетності українського питання у виступах правозахисника. Зазначено, що свій перший виступ у стінах австрійського парламенту (22 липня 1907 р.) адвокат присвятив висвітленню питань щодо численних зловживань становищем польської шляхти у Галичині. Вказано, що парламентарій у своїх виступах підіймав інші, не менш важливі для українського населення питання: відшкодування державою збитків, завданих повинню; право на володіння та користування зброєю пастухами для охорони свійських тварин; обов'язковість використання в судах при написанні протоколів та актів обвинувачення українською мовою; встановлення чіткого переліку предметів, які не можуть бути забрані у випадку стягнення податків; право та можливість українських військовослужбовців відзначати українські свята тощо.

Ключові слова: Кирило Трильовський, Австро-Угорська імперія, парламентська діяльність, українське державотворення, правозахисна діяльність, виборче законодавство.

Francuz A.Y. Parliamentary activity of Kyril Trylovskiy in the context of social and political processes in the Ukrainian lands, beginning 20 th century.

The article reveals the human rights activities of lawyer Kyrilo Trilovskyi during his first parliamentary term in the Austrian parliament (1907–1911). The advantages and disadvantages of the election law, as well as the consequences of its adoption for the Ukrainian population of the region, are analyzed. It was noted that the reform had a number of significant shortcomings, namely: voting rights did not extend to women and military personnel, the age for elections was set at 24 years, for deputies – 30 years, the residency requirement – one year. The distribution of deputy seats by nationality was also quite uneven. At the same time, the law introduced democratic innovations, in particular, providing for voting on the basis of general direct and secret suffrage.

K. Trylovskiy's views on the inclusion of Ukrainian lands in Austria-Hungary, which the researcher considered a more positive phenomenon than their stay in Poland, were revealed. The lawyer believed that the legal status of the Ukrainian population within Austria is more promising.

The vectors of Kyrylo Trylovskiy's parliamentary activity are characterized. In particular, the priority of the Ukrainian issue was emphasized in the speeches of the human rights defender. It is noted that the lawyer devoted his first speech in the walls of the Austrian Parliament (July 22, 1907) to highlighting issues related to numerous abuses of the position of the Polish nobility in Galicia.

It is indicated that in his speeches the parliamentarian raised other, no less important issues for the Ukrainian population: state compensation for damages caused by the flood; the right to own and use weapons by shepherds to protect domestic animals; mandatory use in courts when writing protocols and indictments in the Ukrainian language; establishment of a clear list of items that cannot be taken away in case of tax collection; the right and opportunity of Ukrainian military personnel to celebrate Ukrainian holidays, etc.

Key words: Kyrylo Trylovskiy, Austro-Hungarian Empire, parliamentary activity, Ukrainian state formation, human rights activity, election legislation.

Постановка проблеми. Кирило Трильовський є однією зі знакових фігур українського суспільно-політичного та громадського життя західноукраїнських земель кінця XIX – початку XX століття. У вітчизняному національно-визвольному русі він став одним із творців ідеологічної основи у діяльності Української радикальної партії й здійснив помітний вплив на становлення вітчизняної політичної та правової думки до того часу. Він належав до так званої «адвокатської доби» у розвитку українського національного руху тобто періоду, коли адвокати займали ключове становище у політичному суспільному культурному та економічному житті західноукраїнських земель. Саме належна обізнаність з чинним законодавством, здатність відстоювати правовим шляхом передбачені законом права і свободи, економічна незалежність, відсутність специфічних станових інтересів, все це робило тогочасного адвоката провідником нових прогресивних ідей у суспільстві [1, с. 17]. Уся діяльність і державницька позиція К. Трильовського були присвячені служінню рідному народові, при цьому мінімальна увага приділялася власному добробуту й благополуччю. Державно-правові орієнтири та життєва позиція К. Трильовського сприяли піднесенню українського національного питання на широкий загальний і дали можливість виробити юридичні основи боротьби рідного народу за своє самовизначення та розробити правові механізми у сфері захисту його прав і свобод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема була предметом зацікавлення таких дослідників, як: Т. Андрусак, І. Андрухів, П. Арсенич, Л. Бойчук, І. Василик, Я. Горак, М. Гуйванюк, І. Карпова, В. Ковтун, А. Королько, М. Литвин, В. Марчук, І. Монолатій, В. Нагірний А. Нагірняк, К. Науменко, О. Павлишин, Г. Паска, М. Петрів, Ю. Плекан, А. Сова, І. Чорновол, Б. Якимович та ін.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. На сьогоднішній день у вітчизняній історіографії недостатньо уваги приділяється ролі і значенню персоналій у розбудові української державності, професійна діяльність яких значною мірою впливала на становлення вітчизняної державності і права. До таких осіб належить видатний український адвокат і громадсько-політичний діяч К. Трильовський.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати парламентську діяльність Кирила Трильовського у період першої каденції 1908–1911 рр.

Виклад основного матеріалу. Початок XX ст. на території Австро-Угорської імперії характеризується певним демократичним поступом у різних сферах життя суспільства. Так, відбулися суттєві зміни у виборчому законодавстві, підтвердженням цього стали вибори до Віденського парламенту, які спричинили неабиякий інтерес з боку широкого спектра політичних організацій. Так, 26 січня 1907 року цісарським урядом було ухвалено новий закон про вибори до австрійського парламенту, який суттєво розширював виборчі права українського населення краю у порівнянні з попереднім аналогічним законом. Відповідно до цього документу для українського населення було передбачено 28 мандатів із 516. [4, с. 167].

Водночас, на наше переконання, реформа мала низку суттєвих недоліків, а саме: виборчі права не поширювалися на жінок і військовослужбовців, вік для виборів встановлювався від 24 років, для депутатів – 30 років, ценз осілості – один рік. Також досить нерівномірним був розподіл депутатських місць за національностями. Приміром, один депутат від австрійців та італійців вибирався на 28 тис. населення, від поляків – на 52 тис., а від українців – на 102 тис. осіб [5, с. 139]. Такий підхід

обумовлював значно меншу кількість депутатів, які мали змогу представляти українські інтереси в австрійському парламенті. Таким чином, за результатами виборів 1907 року до парламенту було обрано 19 представників національно-демократичного руху, три представники від радикалів один соціал-демократ та п'ять представників русофільського напрямку. Ще п'ятьох націонал-демократів було обрано з території Буковини [13, с. 173].

Водночас, варто наголосити, що навіть за таких обставин новий закон запроваджував демократичні нововведення, зокрема, передбачивши проведення голосування на основі загального прямого і таємного виборчого права. Фактично австрійський парламент поступово ставав важливою трибуною для захисту прав українського народу [9, с. 163].

На момент проголошення виборів К. Трильовський представляв українську радикальну партію, яка була наступницею русько-української радикальної партії. До австрійського парламенту він був обраний двічі, у 1907 у 1911 роках [2, с. 128], та представляв виборчий округ «Коломия-Косів». Кирило Трильовський був кандидатом від двох виборчих округів, у яких здобув перемогу. З огляду на це, в одному з округів, а саме в окрузі Надвірна, перемогу він віддав на користь Миколи Лагодинського, який працював адвокатом у місті Делятин [12, с. 4]. Характерно, що по цілій Австрії таких випадків було відомо тільки два. Перемогу одночасно у двох округах здобули Кирило Трильовський та бурмістр Відня Карл Люгер [13, с. 173]. На підставі джерельних відомостей можемо констатувати, що у процесі волевиявлення населення віддало Кирило Трильовському 44 тисячі голосів, а на той момент це було надзвичайно високим результатом і свідчило про величезну популярність діяча серед населення [10, с. 1].

Парламентська діяльність К. Трильовського була досить активною і відзначалася численними публічними виступами та дискусіями. Як представник русько-українського клубу парламенту [6, с. 8], який було засновано у червні 1907 року, правозахисник своїх виступах порушував актуальні питання українського національного руху. Судження К. Трильовського завжди характеризувалися самостійністю та незалежністю, тому його політична позиція не завжди була співзвучною з думками інших українських депутатів. Незважаючи на це, депутатська діяльність К. Трильовського була надзвичайно широко відзначена провідними діячами того часу, а за свою активну життєву позицію йому встановлено у віденському парламенті бронзовий бюст [4, с. 167].

Слід зауважити, що входження західноукраїнських земель до Австрійської держави дослідник вважав явищем більш позитивним, ніж їх перебування у складі Польщі. Для Польської держави попередніх періодів були притаманні цілковита свобода нарівні з відсутністю єдиної державної влади стосовно шляхетського стану і повне безправ'я, співзвучне з невільництвом селян, всупереч тому чи це були українці, чи представники іншої нації. Становище українського селянина залишалося підлеглим стовно свого пана, і в умовах шляхетської сваволі часто вважалося майже безнадійним [7, с. 4-5]. З огляду на це правовий статус українського населення у складі Австрії видавався більш перспективним. Цісар Йосип II зробив у цьому плані ряд позитивних змін, а 10 лютого 1789 р. він проголосив скасування панщини. Проте його наступники не спішили впроваджувати в життя намічені реформи й остаточно ліквідація панщини відбулась лише у 1848 р.

К. Трильовський зауважив, що з припиненням існування Речі Посполитої шляхетське свавілля не тільки не припинилося, а інколи й посилювалося. Шляхта й надалі з позицій зневаги до народу та ігнорування його природних прав продовжувала очолювати публічні уряди у Галичині. Відтак куріальна система, на якій базувалася тодішній державний устрій, максимально задовольняла шляхту, котра крайові та загальнонаціональні представницькі органи використовувала задля збереження свого впливу й забезпечення своєї влади [14, с. 7].

З-поміж численних виступів депутата ключове місце займало питання зловживань польської місцевої адміністрації стосовно місцевого населення. Свій перший виступ у стінах австрійського парламенту, який датований 22 липня 1907 року парламентарій присвятив висвітленню питань щодо численних зловживань становищем польської шляхти у Галичині. Виступаючи з промовою під назвою «Проч із шляхтою! Проч із єї посіпаками!» [14] він аргументовано зазначив, що поляки, використовуючи своє службове становище, зайняли найважливіші урядові посади, що призвело до концентрації у їхніх руках усієї повноти влади та запровадження свідомої дискримінаційної політики стосовно українців [2, с. 128]. Автор намагався відобразити польсько-шляхетські зловживання, які неодноразово відбувалися у Галичині, зокрема діяльність польської адміністрації, польських бюрократів, насамперед суддів і прокурорів [11].

К. Трильовський зауважив, що з припиненням існування Речі Посполитої шляхетське свавілля не тільки не припинилося, а інколи й посилювалося. Шляхта й надалі з позицій зневаги до народу та ігнорування його природних прав продовжувала очолювати публічні уряди у Галичині. Відтак куріальна система, на якій базувався тодішній державний устрій, максимально задовольняла шляхту, котра крайові та загальнонаціональні представницькі органи використовувала задля збереження свого впливу й забезпечення своєї влади [14, с. 7].

Характерно, що належна фахова юридична підготовка дозволила йому розкрити саме правові аспекти проблеми. Він ініціював запити до офіційних державних інституцій, а також урядових установ щодо конкретних фактів нівелювання чинного законодавства офіційною владою, а також порушення законних прав українського народу [3]. Як свідчить статистика, впродовж своєї депутатської діяльності він загалом ініціював подання 367 запитів, які основним чином спрямовувались на розв'язання загальнонаціональних питань, а також щодо важливих потреб українського населення краю.

15 березня 1909 року у парламенті К. Трильовський виступив з промовою під назвою «Чи давати Австрії рекрута?». Дана промова спричинила гостру політичну дискусію і неабиякий резонанс у межах цілої держави. Річ у тім, що в умовах можливої війни із Сербією австро-угорський парламент мав прийняти відповідний законопроект щодо набору до війська новобранців. Таку нагоду українські депутати вирішили використати задля здобуття максимальних вигод при розв'язанні українського питання [8, с. 95]. Кирило Трильовський вважав, що у дискусіях з офіційним урядом можна здобути певні якісні результати для українського народу. З цього приводу у своїй доповіді він наводив численні факти знущання жовнірів стосовно українських новобранців, зокрема під час окупації Боснії та Герцеговини у 1878 році [4, с. 168]. Зазначимо, що така промова українського депутата спричинила масові дискусії у парламенті. Особливо висловив невдоволення проти наведених фактів Міністр краєвої оборони Георгі. Деякі представники українських депутатів також висловили невдоволення щодо надто різкої критики офіційної державної влади. Підсумком парламентських дискусій навколо промови К. Трильовського став його вихід зі складу Русько-українського клубу.

15 березня 1909 року у парламенті К. Трильовський виступив з промовою під назвою «Чи давати Австрії рекрута?». Дана промова спричинила гостру політичну дискусію і неабиякий резонанс у межах цілої держави. Річ у тім, що в умовах можливої війни із Сербією австро-угорський парламент мав прийняти відповідний законопроект щодо набору до війська новобранців. Таку нагоду українські депутати вирішили використати задля здобуття максимальних вигод при розв'язанні українського питання [8, с. 95]. Кирило Трильовський вважав, що у дискусіях з офіційним урядом можна здобути певні якісні результати для українського народу. З цього приводу у своїй доповіді він наводив численні факти знущання жовнірів стосовно українських новобранців, зокрема під час окупації Боснії та Герцеговини у 1878 році [4, с. 168]. Зазначимо, що така промова українського депутата спричинила масові дискусії у парламенті. Особливо висловив невдоволення проти наведених фактів Міністр краєвої оборони Георгі. Деякі представники українських депутатів також висловили невдоволення щодо надто різкої критики офіційної державної влади. Підсумком парламентських дискусій навколо промови К. Трильовського став його вихід зі складу Русько-українського клубу.

Потрібно зазначити, що дана тема знайшла особливе зацікавлення у депутатській діяльності Кирила Трильовського. Він неодноразово звертався з депутатськими запитами щодо знущання старшин над новобранцями в австро-угорській армії, приділяв особливу увагу тим правопорушенням, які здійснювались польськими жандармами стосовно місцевого українського населення.

Окрім відстоювання прав українського народу в парламенті, Кирило Трильовський у своїх виступах порушував й інші, не менш актуальні питання, зокрема, це: відшкодування державою збитків, завданих повинню; право на володіння та користування зброєю пастухами для охорони свійських тварин; обов'язковість використання в судах при написанні протоколів та актів обвинувачення українською мовою; встановлення чіткого переліку предметів, які не можуть бути забрані у випадку стягнення податків; право та можливість українських військовослужбовців відзначати українські свята тощо [2, с. 128]. Як бачимо, всі теми були актуальними і відображали реальні потреби українського населення того часу.

Висновки. Використання парламентської трибуни дозволило Кирилові Трильовському піднести українське питання на загальнодержавний рівень. Завдяки його життєвій позиції, питання захисту прав та інтересів українського народу набуло публічності та широкого розповсюдження серед відомих правників і суспільно-політичних діячів того часу. У своїх численних парламентських промовах діяч порушував актуальні проблеми того часу, зосереджуючись на найрізноманітніших формах

порушення чинного законодавства, законних прав та інтересів громадян крайовими та місцевими органами влади. Належна юридична підготовка дала можливість парламентарію акцентувати саме на правових аспектах проблеми і у цьому зв'язку він ініціював численні звернення до державних інституцій з наведенням конкретних фактів нівелювання чинного законодавства офіційною владою.

Список використаних джерел:

1. Андрусак Т. Адвокати та їх роль у розвитку української правової думки. *Адвокатура України: історія та сучасність*: матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ; Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 14–18.
2. Андрусак Т. Правові погляди Кирила Трильовського. *Вісник Львівського університету. Серія: юридична*. 2000. Випуск 35. С. 121–130.
3. Арсенич П. Засновник «Січі» на Покутті (Про К. Трильовського). *Дзвін*. 1992. № 3-4. С. 139–141.
4. Бойчук Л. Парламентська діяльність Кирила Трильовського (1907–1918 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2012. Вип. 22. С. 166–172.
5. Босак І. Відображення боротьби за виборчі реформи галицькою пресою напередодні I світової війни. *Поліграфія і видавнича справа*. 2006. № 2 (44). С. 138–145.
6. Василик І.Б. Адвокати-державники в історії України. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Advokati_derjavniki_Lviv_29102016.pdf (дата звернення 24.02.2023).
7. Весоловський Я., Лозинський М. Як судили Мирослава Січинського. Львів, 1911. 303 с.
8. Григоруk Н. Парламентські вибори і діяльність української репрезентації у Відні в 1907–1911 рр. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Історія*. 2017. Вип. 2. С. 93–97.
9. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки). Київ: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2009. 467 с.
10. Громадський голос. 21 травня 1907 р. С. 1.
11. З діяльності д-ра Кирила Трильовського jako посла до Ради Державної. Накладом І. Чупрея. Друковано в друкарні Михайла Білоуса в Коломиї. Коломия, 1911. 12 с. Передрук: Упорядник І. Монолатій. Коломия, 1993. 15 с.
12. Свобода. Урядовий орган Українського Народного Союзу. 13 червня 1907. Ч. 24. С. 4.
13. Трильовський К. З мого життя. Київ-Едмонтон-Торонто: ТАКСОН, 1999. 278 с.
14. Трильовський К. Проч із шляхтою, проч із єї посіпаками. Львів, 1908. 40 с.